

Asia Sitaatti, kuvasitaatti

Hakija Suomen tekniset kustantajat STEK r.y.

Annettu 19.12.1988

Tiivistelmä *Tekijänoikeuslain 14 :n 1 momentin mukaisesti opetuskäyttöön tarkoitettuun kirjaan sai ottaa tekstilainauksia julkistetuista teoksista hyvän tavan mukaisesti tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Oppikirjaan otettujen piirrosten tarkoitus ei ollut tekijänoikeuslain 14 :n 2 momentin edellyttämällä tavalla arvosteleva tai tieteellinen, joten niiden käyttäminen edellytti oikeudenhaltijan suostumuksen.*

SELOSTUS ASIASTA

Suomen tekniset kustantajat STEK r.y. (jäljempänä STEK) on 8.11.1988 päivätyllä kirjelmällään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa edustamiensa kustantajien julkaisuista lainattujen tekstin osien ja kuvien käyttöoikeuksista.

Neuvostolle toimitetusta lausuntopyynnöstä ilmenee, että ammattikasvatushallitus on julkaissut rakennusalan ammattiopetukseen tarkoitettua julkaisusarjan, joka on painettu Valtion painatuskeskuksessa. Ammattikasvatushallitus on itse tarkastanut ja hyväksynyt julkaisut opetuskäyttöön.

Julkaisusarjan ensimmäisten kappaleiden ilmestyessä on STEK:n jäsenjärjestö X Oy kiinnittänyt ammattikasvatushallituksen huomiota siihen, että julkaisuissa on runsaasti piirroskuvia, jotka on suoraan jäljennetty eri julkaisuista. Ammattikasvatushallitus maksoi X Oy:lle korvausta lainatuista kuvista ja sai kuviin tekijöiltä käyttöoikeuden. X Oy tilitti tekijänoikeudelliset korvaukset edelleen mainituille tekijöille. Kuvat, joista tekijänoikeuskorvaus on maksettu, on yksilöity ammattikasvatushallituksen ja X Oy:n välisessä sopimuksessa. Kirjojen tekijät on lueteltu julkaisujen etulehdillä. Kuitenkin ne kuvien valmistajat, joiden tekijänoikeudet ammattikasvatushallitus on X Oy:n kanssa tekemänsä sopimuksen mukaan myöntänyt kuvittajiksi, on jätetty mainitsematta tekijöinä.

Valtion painatuskeskus on nyttemmin ryhtynyt markkinoimaan valmistunutta julkaisusarjaa. STEK:lle on ilmoitettu, että niissä on edelleen

runsaasti sellaisia kuvia, joiden tekijänoikeuksista ei ole sovittu niiden tekijöiden kanssa.

STEK pyytää tekijänoikeusneuvoston lausuntoa seuraavista kysymyksistä:

1. Onko ammattikasvatushallitus julkaisijana menetellyt tekijänoikeuslain vastaisesti valmistaessaan edellä mainittuja julkaisuja, joihin se on kopioinut kuvia ja tekstejä toisen tekemistä julkaisuista?
2. Miten alkuperäisten kuvien tekijänoikeuksien haltijat voivat valvoa etujaan, kun valtion virasto toimii julkaisijana tuottamalla materiaalia kopioimalla toisten julkaisuja? Tuleeko tekijänoikeuksien haltijoiden itse valvoa ammattikasvatushallituksen toimia?
3. Voivatko julkaisuissa esiintyvien kuvien tekijänoikeuksien haltijat vaatia ammattikasvatushallitukselta korvausta kuvista, jotka on julkaistun julkaisemissa kirjoissa?
4. Tuleeko tekijöiden esittää korvausvaatimus ammattikasvatushallitukselle edellä mainittujen tapausten perusteella, vai olisiko ammattikasvatushallituksen tehtävä tarjous niille tekijöille, joiden etua se on loukannut?
5. Onko mahdollista kieltää julkaisujen myynti, kunnes tekijänoikeudelliset kysymykset on ratkaistu?

Ammattikasvatushallituksen vastaus

Ennen asian ratkaisemista tekijänoikeusneuvosto on varannut ammattikasvatushallitukselle mahdollisuuden vastauksen antamiseen asiassa.

Ammattikasvatushallituksen vastauksesta ilmenee, että Suomen Tekniset Kustantajat ry:n lausuntopyynnön mukaan eräissä ammattikasvatushallituksen tuottamissa ja Valtion painatuskeskuksen julkaisemissa kirjoissa on sellaisia kuvia, joiden tekijänoikeuksista ei ole sovittu niiden tekijöiden kanssa. Ammattikasvatushallitus ei ole tarkoituksellisesti toiminut tekijänoikeuslain vastaisesti. Jos kirjoissa on sellaisia kuvia, joihin ammattikasvatushallituksella ei ole oikeuksia, kysymyksessä on pelkkä vahinko.

Tekijänoikeusasioissa syntyi epäselvyyksiä, koska rakennusalan oppimateriaalien valmistus aloitettiin ammattikasvatushallituksen ja X Oy:n yhteistyönä. Ammattikasvatushallitus on ymmärtänyt, että asia on kuitenkin jo selvitetty X Oy:n kanssa, eikä ammattikasvatushallituksen kirjoissa enää pitäisi olla luvattomia kuvia.

Ammattikasvatushallitus oli ottanut yhteyttä X oy:öön tekijänoikeuksien selvittämiseksi. X Oy nimesi edustajakseen A:n, erään X Oy:n kirjan tekijän. A:lle lähetettiin kopio jokaisesta ammattikasvatushallituksen tuottamasta oppikirjan käsikirjoituksesta. A:n laatiman selvityksen perusteella tehtiin sopimukset kuvien käyttöoikeudesta X Oy:n ja asianomaisten tekijöiden kanssa. Tämän vuoksi ammattikasvatushallitus katsoo toimineensa hyvän kustannustoiminnan periaatteiden mukaisesti, koska se on pyrkinyt selvittämään kaikki tekijänoikeusepäselvyydet. Ammattikasvatushallitus ei ole halunnut loukata tekijänoikeuksia ja on valmis maksamaan kohtuullisen korvauksen niille, joiden kuvia on käytetty sen tuottamissa kirjoissa. Ammattikasvatushallituksen pitäisi siksi saada tietää, kenelle korvauksia on vielä maksamatta.

Ammattikasvatushallituksen vastauksen mukaan yleinen tapa kustannustoiminnassa lienee, ettei yksittäisten kuvien laatijoita mainita kirjan tekijöinä. Siksi näidenkään kirjojen kuvittajia ei ole mainittu tekijöiksi. Valtion viraston kustannustoiminta ei poikkea yleisestä käytännöstä. Ammattikasvatushallitus noudattaa samaa tekijänoikeuslainsäädäntöä kuin muutkin. Siksi ei ole mitään erityistä syytä, miksi tekijänoikeuksien haltijoiden pitäisi olla huolestuneita ammattikasvatushallituksen toiminnasta.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntoon seuraavan.

Tekijänoikeuslain 1 :n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen on tekijänoikeus teokseen. Säännöksessä mainitaan esimerkkinä suojatuista teoksista muun muassa kaunokirjallinen ja selittävä kirjallinen esitys sekä kuvataiteen tuote. Saadakseen tekijänoikeudellista suojaa teoksen tulee olla luovan ja omaperäisen työn tuote eli ylittää niin sanottuun teostasoon. Tekijänoikeus ei suojaa teoksen tietosisältöä, aihetta tai ideaa, vaan sitä muotoa, johon tekijä sanottavansa pukee. Tekijänoikeussuoja koskee paitsi teosta kokonaisuutena myös sen yksittäistä omaperäistä osaa. Valokuvien suojasta ovat säännökset oikeudesta valokuvaan annetussa laissa.

Tekijänoikeus tuottaa tekijälle tekijänoikeuslain 2 :n mukaan yksinoikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Säännöksessä tarkoitettua kappaleen valmistamista on kaikenlainen teoksen saattaminen fyysiseen asuun. Esimerkkinä kappaleen valmistamisesta voidaan mainita teoksen painaminen, monistaminen ja valokopioiminen. Teos saatetaan yleisön saataviin muun muassa silloin, kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainatta-

vaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön saataviin. Tekijänoikeuteen liittyvät taloudelliset oikeutensa voi tekijä luovuttaa joko kokonaan tai osittain, myös juridiselle henkilölle.

Tekijänoikeuslaissa säädetään myös tekijän moraalisisista oikeuksista. Lain 3 :n mukaan tekijä on mainittava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Moraalisista oikeuksista luopuminen sitovasti on mahdollista vain, mikäli kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen.

Tekijänoikeuslain 14 :ssä säädetään sitaattioikeudeksi kutsutusta tekijänoikeuden rajoituksesta. Säännöksen 1 momentin mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Tämän säännöksen ei ole katsottu koskevan itsenäisen teoksen muodostavia kuvia. Tekijänoikeuslain 14 :n 2 momentissa sen sijaan säädetään oikeudesta ottaa arvostelevaan tai tieteelliseen esitykseen tekstiin liittyviä kuvia julkistetuista taideteoksista. Lain 8 :n mukaan teos katsotaan julkistetuksi, kun se on luvallisesti saatettu yleisön saataviin.

Vastaukset esitettyihin kysymyksiin

1. Onko ammattikasvatustalutus julkaisijana menetellyt tekijänoikeuslain vastaisesti valmistessaan julkaisuja, joihin se on kopioinut kuvia ja tekstejä toisten tekemistä julkaisuista?

Tekijänoikeusneuvostolle toimitetun aineiston perusteella on todettavissa, että X Oy:n julkaisu on tekijänoikeuslain 1 :ssä tarkoitettu kirjallinen teos ja siten tekijänoikeudellisesti suojattu. Myös julkaisuun sisältyvät piirroukset saavat suojaa tekijänoikeuslain nojalla.

Edellä selostettujen sitaattioikeutta koskevien säännösten mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaan ottaa lainauksia toiseen teokseen. Tekijänoikeuslaissa ei ole voitu asian laadun vuoksi asettaa sallitulle lainaukselle tarkkoja rajoja, vaan sitaatin laajuutta on arvosteltava tapauskohtaisesti. Lainvalmistelutöiden (komiteanmietintö 1957:5, s. 56) mukaan "tästä tuskin voidaankaan antaa yleistä sääntöä, vaan on kysymys kussakin yksittäistapauksessa ratkaistava olosuhteiden perusteella, jolloin lähinnä on otettava huomioon lainauksen tarkoitus sekä lainatun osan ja koko teoksen laajuuden välinen suhde".

Sitaattioikeuden käyttäminen edellyttää lisäksi tekijän moraalisten oikeuksien huomioon ottamista eli tekijän nimen ja lähdeteoksen mainitsemista.

Tekijänoikeusneuvostolle ei ole esitetty selvitystä tekstilainauksien laajuudesta, joten se ei voi ottaa kantaa siihen, onko kysymyksessä olevassa tapauksessa hyvän tavan mukaisen lainauksen raja mahdollisesti ylitetty.

Kuvasitaattien osalta tekijänoikeusneuvosto toteaa, että ammattikasvatushallituksen julkaisemissa teoksissa esiintyvien piirrosten käyttötarkoitus ei ole arvosteleva tai tieteellinen, eikä niiden käyttöä siten voida perustaa tekijänoikeuslain 14 :n 2 momenttiin. Piirrosten käyttäminen julkaisujen kuvituksena edellä kuvatulla tavalla on kappaleen valmistamista piirroksista ja edellyttää tekijänoikeuden haltijan suostumusta. Piirrosten julkaiseminen ilman mainittua suostumusta on katsottava tekijänoikeuslain säännösten vastaiseksi. Piirrosten tekijöiden moraalisten oikeuksien huomioon ottaminen edellyttää lisäksi, että heidän nimensä mainitaan julkaisun yhteydessä, esimerkiksi siihen liitettyssä kuvien tekijöiden luettelossa.

2. Miten alkuperäisten kuvien tekijänoikeuksien haltijat voivat valvoa etujaan, kun valtion virasto toimii julkaisijana tuottamalla materiaalia kopioimalla toisten julkaisuja? Tuleeko tekijänoikeuksien haltijoiden itse valvoa ammattikasvatushallituksen toimia?

Tekijänoikeuden suojaksi annettujen säännösten noudattamisen valvontaa varten ei ole olemassa yleistä valvontaviranomaista. Poikkeuksena on tekijänoikeuslain 53 :n niin sanottu klassikkosuojasäännös, jonka noudattamista valvoo opetusministeriö. Käytännössä kukin oikeudenhaltija joutuu itse valvomaan oikeuksiaan joko itse tai jonkin tekijöitä edustavan järjestön kautta.

3. Voivatko julkaisuissa esiintyvien kuvien tekijänoikeuksien haltijat vaatia ammattikasvatushallitukselta korvausta kuvista, jotka on julkaistu ammattikasvatushallituksen julkaisemissa kirjoissa?

Tekijänoikeuslain 57 :n mukaan teosta vastoin tekijänoikeuslakia käyttävä on velvollinen suorittamaan käyttämisestä tekijälle kohtuullisen hyvityksen. Jos käyttäminen tapahtuu tahallisesti tai tuottamuksesta, on hyvityksen lisäksi suoritettava korvaus kaikesta muustakin menetyksestä sekä kärsimyksestä ja muusta haitasta.

4. Tuleeko tekijöiden esittää korvausvaatimus AKH:lle edellä mainitun perusteella vai olisiko AKH:n tehtävä tarjous niille tekijöille, joiden etua se on loukannut?

5. Onko mahdollista kieltää julkaisujen myynti, kunnes tekijänoikeudelliset kysymykset on ratkaistu?

Hyvityksen ja korvauksen vaatiminen teoksen tekijänoikeuslain vastaisesta käyttämisestä sekä julkaisujen myynnin kieltäminen ilman tuomioistuimen päätöstä ovat viime kädessä neuvottelukysymyksiä. Yleinen

menettelytapa lienee, että teoksen julkaisija hankkii etukäteen oikeudenhaltijoiden luvat suojatun materiaalin käyttämiseen. Ellei lupia hankita, on tekijänoikeuksien haltijoiden esitettävä korvausvaatimuksensa julkaisijalle. Se, missä määrin tekijöiden taloudellisia oikeuksia on siirtynyt X Oy:lle on sopimuksen tulkintakysymys, johon tekijänoikeusneuvosto ei ota kantaa.